

bloei 1550-1700?" Met andere woorden: wrak zoekt geschiedenis. Maar wrakken vertellen uiteraard niets. Het was consequenter geweest als de auteur was uitgegaan van een vraagstelling vanuit het historisch discours over deze periode.

Terug naar het historische verhaal. Wat weten we na het lezen van dit boek over de turfvaart in deze periode? Wat levert het nieuwe theoretisch kader op waarin de turfvaart als een traject wordt opgevat, van winning tot energieverbruik; waarin de Zuiderzee een transportlandschap was dat vele eeuwen stand hield en bepalend bleef, waarin duizenden schippers als individuele ondernemers actief waren? Macroeconomisch gezien leren we dat turfschepen, met een geschat aantal van 1,2 miljoen afvaarten in deze periode, verreweg de omvangrijkste groep schepen in de Republiek vormden. De turfvaart is ook veel meer dan alleen maar representatief voor de binnenscheepvaart. Het was grotendeels de binnenvaart over de Zuiderzee. Ook over de economische positie van de schippers en hun sociale leven weten we door deze studie veel meer. De auteur geeft hierover veel informatie, met oog voor details. Archeologische bronnen blijven overigens cruciaal voor het sociale aspect, vooral omdat de 'wilde vaart' weinig schriftelijke bronnen naliet.

De houten scheepsbouw bleef zich in de turfvaart eeuwenlang ontplooiën als een structuur, ondanks enkele belangrijke innovaties in korte tijd. De aan deze specifieke transportzone aangepaste scheepstypen voldeden zo goed dat zelfs de veel latere ijzeren zeilende binnenvaartschepen meestal hun traditionele vormen voortzetten.

Henk Dessens, Oud-directeur collecties van Het Scheepvaartmuseum
Amsterdam

Bob Van de Voorde, Herman Balthazar en Jan Van Doorslaer, *Dagblad Vooruit 1884-1967* (Gent: Amsab – Instituut voor Sociale Geschiedenis, 2021). 200 p. ISBN 9789464330052.

DOI: 10.52024/tseg.12309

Wandelend in de Sint-Pietersnieuwstraat in Gent wordt de blik getrokken door een iconisch gebouw in de stijl van de nieuwe zakelijkheid, met binnen elementen uit de art deco. De aan de linkerkant van de voorgevel verticaal oprijzende rode letters vormen de naam *Dagblad Vooruit*. Het gaat om het door architect Fernand Brunfaut (1886-1972)

ontworpen ‘perspaleis’ dat het socialistische dagblad van die naam begin 1931 betrok. In de drukkerij met de voor de socialistische beweging typerende naam Het Licht vielen de drukpersen op 31 januari 1986 stil. ‘Het Licht gedooft’ luidde de kop op de voorpagina van *Vooruit* op 22 januari van dat jaar. Uit een piepklein afgedrukte toevoeging blijkt dat het gaat om *De Gentse Morgen*, een kopblad of eerder een editie van *De Morgen*, het dagblad dat sinds 1978 de voortzetting is van de socialistische *Volksgazet* en de *Vooruit*. Overal in West-Europa kwamen de sociaaldemocratische dagbladtittels in de problemen – ook wanneer ze zich al hadden bevrijd van het stempel ‘partijkrant’. Zo verscheen op 30 maart 1991 in Rotterdam het laatste nummer van *Het Vrije Volk*. Het was de afsluiting van een neergang gedurende twintig jaar.

Dankzij persgeschiedschrijving kunnen verdwenen dagbladtittels tot leven worden gewekt, vooral wanneer de bewaard gebleven leggers gedigitaliseerd beschikbaar komen. Persgeschiedenis kent uiteenlopende beoefenaren en leidt tot niet onder één noemer te brengen resultaten in de vorm van publicaties. Men denkt daarbij nog steeds het eerst aan gedrukte uitgaven, maar wie Wikipedia raadpleegt, ontdekt dat van menige titel digitaal een meer of minder betrouwbaar lemma te vinden is. Voor het ontdekken van de samenhang in het dagbladbedrijf als commerciële activiteit en de journalistiek als vorm van dienstverlening in een politiek-maatschappelijke context blijven op wetenschappelijk onderzoek gebaseerde standaardwerken hun waarde behouden. In het geval van *Vooruit* is dat de voor het laatst in 2010 bijgewerkte editie van *De pers in België. Het verhaal van de Belgische dagbladpers: verleden, heden en toekomst* van Els De Bens en Karin Raeymaeckers van de Universiteit Gent. Dit boek vervangt al vele jaren *Evolutie van de communicatiemedia* van de communicatiewetenschappelijke pionier van de persgeschiedschrijving in België, Theo Luyckx (1913-1977), wiens opvolger De Bens was. Aan dezelfde universiteit bezorgde de historicus Romain van Eenoo bronnenpublicaties in de vorm van repertoria van in België verschenen kranten en tijdschriften. Ze gaven een halve eeuw geleden al een impuls aan het pershistorisch onderzoek die nog steeds doorwerkt.

Ongeacht of de onderzoeker zich in de geschiedwetenschap situeert of kiest voor het perspectief van media- of communicatiegeschiedenis, persgeschiedenis is nog steeds een soort onderkruipertje van Clio met haar gevestigde academische specialismen. Bijzonder is wel dat pershistorisch onderzoek sinds jaar en dag niet is voorbehouden aan uitsluitend academici of universitaire studenten. Journalisten hebben zich bij gelegenheid van jubilea altijd graag in de geschiedenis van hun krant

verdiept en jubileumnummers of jubileumboeken samengesteld. Ze beschikten vaak nog over archiefmateriaal dat later als ondergewaardeerd papieren erfgoed verloren is gegaan, zodat de niet zelden als 'jubeluitgaven' afgedane resultaten van hun journalistieke inspanning belangrijke en soms zelfs unieke informatie kunnen bevatten. Als vorm van openbaarmaking met een educatieve inslag kan de tentoonstelling worden beschouwd. In de periode van 2002 tot 2017 brachten een vaste opstelling en thematische tentoonstellingen in het gebouw van het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis in Amsterdam allerlei facetten van de ontwikkeling van de dagblad- en tijdschriftjournalistiek onder de aandacht van een publiek dat wel wat groter had mogen zijn. Wat daar geboden werd was het resultaat van activiteiten van het Nederlands Permuseum, dat intussen geïntegreerd is in het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid in Hilversum met een nevenvestiging in Den Haag. George Blommaert (1938-2018) opende in 1987 in het hart van Antwerpen het Dagbladmuseum. Het was er gevestigd op de plek waar Abraham Verhoeven in 1605 begon met het drukken van zijn nog onregelmatig verschijnende geïllustreerde nieuwsblaadjes. Enige jaren na de verhuizing naar Hoboken kwam in 2011 een einde aan dit particuliere initiatief. Met passie voor de krant hebben Blommaert en zijn echtgenote, tezamen met vele vrijwilligers, in het museum en op scholen op een aansprekende wijze 'educatie in drukinkt' bedreven.

Aan de geschiedenis van het dagblad *Vooruit* werd in 2021 in Gent een tentoonstelling gewijd. Tegelijkertijd verscheen een publicatie op jumboformaat (40 bij 28 cm), voornamelijk bestaande uit in zwart-wit gereproduceerde (voor)pagina's van de krant, voorzien van toelichtende teksten op tegenover liggende pagina's. In het gedeelte over propaganda voor de krant duiken kleurige affiches op met slogans als 'Ik wil alleen Vooruit', 'Vooruit moet in ieder huisgezin' en 'Gans de wereld in UW dagblad'. De pay off-regel 'Vooruit degelijk – objectief' uit 1954 geeft te denken, omdat de ondertitel van de krant toen nog 'Orgaan der Belgische Socialistische Partij' was. Opmerkelijk is dat het bij de terugblik op *Vooruit* gaat om een initiatief van oud-medewerkers die konden rekenen op steun van Amsab – Instituut voor Sociale Geschiedenis. Adverteerders en sponsors kwamen financieel over de brug. De grote betrokkenheid duidt erop dat de titel in het geheugen van Gentenaren verankerd is.

De oprichters waren in 1884 zo optimistisch te veronderstellen dat zij met een socialistisch, vijf keer per week verschijnend 'dagblad' een 'echt werkliedenblad' konden bieden – 'tot welke denkwijze zij ook be-

hooren', zo blijkt uit het gratis verspreide proefnummer van zondag 31 augustus 1884. 'De bazen betalen geen beter loon of zij katholiek of liberaal zijn, als het er dus op aankomt voor de werklieden te strijden, mag er ook naar geen verschil van opinie worden gezien', zo luidde de redenering. Dat de katholieke geestelijken er anders over dachten en hun gelovige arbeiders niet zomaar lieten gaan, zou spoedig blijken. In 1975 verscheen van Helmut Gaus de nog steeds inventief opgezette en fraai uitgewerkte studie *Pers, kerk en geschreven fictie*, gewijd aan de democratische bewegingen in Gent voor 1863. Preken om de kerken en fictieve verhalen in afleveringen in de krant wedijverden om de aandacht van het door ingrijpende maatschappelijke veranderingen aan *story telling* verslingerd geraakte publiek in de negentiende eeuw. *Vooruit* ontkwam ook niet aan het feuilleton als probaat middel om lezerbladbinding te bewerkstelligen. Letterzetter (typograaf) Edward Anseele sr. nam niet alleen het netwerk en de redactie van *Vooruit* voor zijn rekening, maar schreef ook een feuilleton: 'Voor het volk geofferd' getiteld en gewijd aan het leven van de vroege socialist en dichter Emiel Moyson.

De redacteur richtte zich in het eerste nummer onder de kop 'Aan onze lezers' tot de werklieden die 'met ons' moesten bekennen 'dat ons lot eene schande is voor de rijken en voor de regeerders; allen moeten wenschen er een einde te zien aan komen; allen vreezen wellicht dat het later nog erger zijn zal'. Anseele volstond er echter niet mee, de doelgroep in alle toonaarden aan te spreken. Hij richtte zich in een 'Aan de Burgers' gerichte oproep afzonderlijk tot de kleine en tot de grote burgers. Ze moesten niet denken dat *Vooruit* een schimpschrift zou worden, maar 'het orgaan der socialistische werkliedenpartij, een moedige en eerlijke verdediger der verdrukten, trots alles en allen', met als slotzin: 'Opent de oogen, eindigt uwen strijd tegen het volk en geeft het wat het verdient: goed en gelukkig leven voor Zijn arbeid!'

Oprichting, opgang, bloei en neergang: alle fasen in het bestaan van *Vooruit* laten zich aan de hand van het geselecteerde bronnenmateriaal met de inleidende bijdragen en vaak saillante toelichtingen wel reconstrueren, zij het dat er geen sprake is van een doorlopende tekst. Voor de gang van zaken tijdens de Duitse bezetting is het raadzaam kennis te nemen van hetgeen de hierboven genoemde De Bens in haar proefschrift over *De Belgische dagbladpers onder Duitse censuur (1940-1944)* uit 1973 heeft geschreven over 'gestolen' kranten. *Vooruit* was er op basis van haar criteria een van. Het had geen kwaad gekund meer achtergrondinformatie aan pershistorische publicaties te ontleen en de

titels in een bibliografie op te nemen. Liefhebbers van Paul Boon (1912-1979) komen hem in de periode 1954 tot 1972 tegen als medewerker 'in vaste dienst'. Bijna twintig jaar schreef hij zijn 'Boontje' in een hoekje van pagina 2: persoonlijke overpeinzingen over leven en werken.

Uit het colofon blijkt overigens dat veel meer personen aan het tot stand komen van het boekwerk hebben meegewerkt dan uit de titelpagina blijkt. De inhoud van de krant en daarmee degenen die er als redactie verantwoordelijk voor waren, staan centraal. Dit manco hebben de makers zich gerealiseerd. Als eerbetoon aan de mensen van 'de techniek' door de jaren heen is een foto van 1 mei 1890 met zettters en drukkers voor een letterkast afgedrukt. Ook zij zijn gezien. Op de zetbok is een bord met in grote letters de leuze 'Leve het socialisme!' geplaatst. Het idealisme uit die tijd is nauwelijks meer voor te stellen.

Joan Hemels, Amsterdam School of Communication Research en
Universiteit van Amsterdam